

TYRIMŲ APŽVALGA

RELIGIJOS VAIDMUO DAUGIANACIONALINIAME PASAULYJE

Jokūbas Minkevičius — vienas iš produktyviausių mūsų filosofų. Jau tiesiog įpratome, kad kiekviena nauja jo knyga tampa reikšmingu ne tik mūsų, bet ir visos šalies intelektualinio gyvenimo įvykiu. Išleisti rusų kalba jo darbai įeina į labai platų visuomeninės minties kontekstą. J. Minkevičiaus monografijos „Šiuolaikinė katalikybė ir jos filosofija“, „Katalikybė ir nacija“, gausūs straipsniai filosofiniuose leidiniuose įtikinamai rodo jų autoriaus kūrybinę galią, sugebėjimą gvildinti ne tik sudėtingas socialines problemas, kuriomis domisi katalikų filosofai, bet ir tuos klausimus, kurie yra svarbūs ir reikšmingi marksistinei metodologijai, pavyzdžiui, išreiškia jos požiūrį į naciją bei nacionalinius santykius. Tam skirta ir naujausia J. Minkevičiaus monografija¹. Šios monografijos svarbą rodo ne vien tai, kad jos autorius nagrinėja problemas, kurios tiek pas mus, tiek ir kitur mažai tebėra nagrinėtos. Jeigu apie tai rašytų ir daug autorių, J. Minkevičiaus studija išsiskirtų šių darbų fone. Monografijos autoriaus asmenyje susilieja, kaip reta, itin svarbios kūrybingai dirbančio mokslininko savybės: gilus filosofo intelektas, išsamus filosofijos istorijos ir mūsų laikų filosofinių problemų žinojimas, puikus orientavimasis šiuolaikinio pasaulio socialiniuose-politiniuose bei ideologiniuose įvykiuose. Todėl ir klausimai, aptariami monografijoje „Religija daugianacionaliniame pasaulyje“, skamba naujai, įdomiai, aktualiai.

Pagrindinė monografijoje keliamų problemų ašis — religijos vieta ir vaidmuo nacijų raidoje, nacionalinių santykių struktūroje, — savo ruožtu jungia daugybę kitų temų ir problemų. Religija — tai sudėtingos sandaros ir nevienareikšmių, neretai labai prieštaringų socialinių funkcijų visuomenės sąmonės reiškiny, o nacija — istoriškai susikūrusi dinamiška žmonių bendrija, visuomet turinti konkrečią socialinę-ekonominę struktūrą, vienokią ar kitokią politinę organizaciją ir daugialypę dvasinės kultūros sistemą. Jos turi gausybę tarpusavio sąlyčio taškų, bendrumų ir skirtingumų. Knygoje aptaunamos svarbiausios šio sąlyčio sritys — etninių

¹ Минкевичюс Я. Религия в многонациональном мире. — В., 1978.

ir konfesinių veiksnių vaidmuo tautos gyvenime, religijos funkcijos nacijos atžvilgiu, krikščioniškojo kosmopolitizmo ir buržuazinio nacionalizmo santykis, religijos ir bažnyčios vaidmuo praeities nacionaliniuose sąjūdžiuose bei dabartinėse nacionalinio išsivadavimo revoliucijose. Atskiruose monografijos skyriuose nagrinėjama religijos padėtis internacionalizacijos proceso kontekste, taip pat nacionalinio klausimo interpretacijos šiuolaikinio klerikalinio antikomunizmo ideologinėse doktrinos.

Visi šie klausimai išties daugiaplaniai tiek savo teoriniu pagrindu, tiek praktinio aktualumo aspektu. Bent kiek išsamiau papasakoti ir aptarti juos šioje ribotos apimties recenzijoje būtų tiesiog neįmanoma. Todėl čia pasitenkinsime vien labai bendrų monografijos savybių paminėjimu.

Ši monografija — gili teorinė studija. Puikus marksistinės socialinės metodologijos ir religijos marksistinės koncepcijos, taip pat religijos socialinių funkcijų žinojimas gražiai atskleidžiamas ir įrodomas faktais, kurie tampa svariu autoriaus pozicijų patvirtinimo argumentu. Marksizmo socialinė metodologija čia iškyla ne kaip schema, kurią reikia paillustruoti istorijos, dabartinio gyvenimo faktais bei dokumentais, bet kaip kūrybinius ieškojimus skatinanti nuostata, kurios teisingumą patvirtina šie faktai. Religija ir nacija — kintantys reiškiniai kintančiame pasaulyje. Kintantis yra ir jų sąveikos pobūdis. Fiksuoti tai, įvertinti šios sąveikos socialinę reikšmę, pasekmes, parodyti jos kitimo tendencijas — toks, matyt, ir būtų kiekvieno tyrinėtojo uždavinys. Aptariaimoje monografijoje jis tikrai puikiai realizuotas.

J. Minkevičiaus knyga labai informatyvi tiek teorinės, tiek faktinės informacijos prasme. Jos teoriniame karkase, kaip jau minėta, taikliomis, glaustomis formuluotėmis įtaigiai eksplikuojama marksistinė religijos, jos struktūros bei socialinių funkcijų samprata, fundamentalūs nacijos teorijos teiginiai, komunistų partijų nacionalinės politikos principai. Ir visa tai anaipatol nėra savitiksliška; ši eksplikacija tekstuališkai beveik neužima vietos: ji glūdi studijos potekstėje. Reikia pažymėti, kad panašių monografijų turime ne tiek jau daug.

Nekrinta į akis ir „grynoji“ faktologija, nors šiaip jos čia apstu: autorius daug cituoja, remiasi pačiais įvairiausiais šaltiniais. Knygoje nėra nepagrįstų, abejotino patikimumo teiginių. Malonu, kad ir šie iliustruojantys, argumentuojantys faktai sudaro vieningą organišką visumą su teorija.

Graži monografijos savybė — labai nuoseklus, struktūrinis medžiagos išdėstymas, atskirų jos dalių ryšys, išvadų pagrindumas bei svarumas. Monografijos įtaigą didina lakūs, koncentruotos minties sakiniai, būdingi J. Minkevičiaus stiliui. Imponuoja autoriaus erudicija: monografijoje cituojami šaltiniai lietuvių, rusų, anglų, vokiečių, prancūzų, lotynų, italų, lenkų kalbomis.

Beje, laikantis stereotipinio požiūrio, kad recenzijoje būtina reikia pareikšti ir kritinių minčių aptariamo leidinio adresu, gerokai pasirašus studijos tekste, būtų galima „sulasioti“ ir keletą pastabų. Antai pačioje knygos pradžioje, formuluojant jos pagrindinę problemą, ne visai įtikinai teiginys, kad „vis dėlto religijai (jeigu į ją žiūrime abstrakčiai, vien kaip į visuomenės sąmonės formą) būdingas savotiškas universalizmas (neetniškumas), kuris reiškiasi tiek jos socialinėje bei gnoseologinėje prigimtyje, tiek ir pagrindinėje ideologinėje funkcijoje“². Reikalas tas, kad toks abstraktus (bendrasociologinio lygio) religijos traktavimas vargiai būtų pateisinamas pagrindinių autoriaus siekimų požiūriu. Mat nacionalios teorija, sudarydama tarsi tarpinę grandį tarp bendrasociologinių tyrimų ir konkretaus istorinio aprašymo, sėkmingai gali būti gretinama ne su abstrakčiai traktuojama religija, bet su istoriškai konkrečiais jos pavidalais — krikščionyste, islamu, budizmu arba ir vietinėmis (pasak A. Toinbio — nacionalinėmis) religijomis. Vienos iš jų tikrai pasižymi „neetniškomis“ intencijomis, tuo tarpu kitos gali būti reikšmingas etnocentristinių nuostatų ugdymo veiksnys ir neturėti jokių kosmopolitinių siekimų. Apie tai išsamiai rašoma kituose J. Minkevičiaus knygos skyriuose. Istorikai konkreti socialinė etninė realybė juk visuomet sąveikauja su istoriškai konkrečia religijos forma.

Monografijoje galima aptikti ir kiek griežtokų (34 psl.) ar menkiaus motyvuotų teiginių (145 psl.). Joje esama ir šiokių tokių minties pasikartojimų (pvz., 114 ir 115 psl. teiginiai apie kolonizatorių veiksmus ir misionierių uždavinius). Bet tai, toli gražu, nepaliečia studijos esmės ir nemenkina jos reikšmingumo.

Studija išleista rusų kalba 2 tūkstančių egzempliorių tiražu. Neabejotina, kad jeigu ji būtų išleista bet kuria kita pagrindine Europos kalba, ji galėtų deramai atstovauti marksistinės filosofijos pozicijoms aptariamais klausimais. Bet geros knygos reikalingos ir lietuvių skaitytojams. Tokio pobūdžio monografijos lietuviškai iki šiol būdavo leidžiamos dvigubai didesniais tiražais ir neužsigulėdavo knygynuose. Na, o ši knyga parašyta tikrai išmintingai, su giliu dalyko išmanymu, įtaigiai ir kruopščiai, ji būtų labai reikalinga ne vien akademiniam jaunimui ar ideologiniams darbuotojams, bet ir visiems besidomintiems filosofija.

St. Venskevičius

---

² Ten pat, p. 4.